

Muž záludný a povýšený: Historie Langobardů a narativní prameny raného středověku v roli vojenských manuálů

Pavel Horký

V šedesátých a sedmdesátých letech dvacátého století se přístup ke zkoumání minulosti prošel zásadní proměnou. Takzvaná nová historiografie otevřela velké množství témat, která zůstávala po desetiletí západním historikům zcela nepřístupná, a výjimku v tomto ohledu nepředstavovaly ani vojenské dějiny, které se s příchodem nových přístupů posunuly v mnoha oblastech výrazně vpřed. Pohledy psychologie,¹ společenských² a do jisté míry také přírodních věd³ přinesly nové a cenné poznatky, které dokázaly oživit diskusi tam, kde se písemné prameny zdály již zcela vyčerpány.

Takzvaná nová vojenská historiografie, která si však kvůli svému stáří zaslouží mnohem lepší pojmenování,⁴ s sebou sice přinesla lepší porozumění mnoha opomíjeným aspektům vojenství, v oblasti výzkumu strategie, taktiky a operačního umění však často selhává.⁵ Zároveň studie hlásící se k této tradici až příliš často sklouzávají k pouhým popisům obrazů dochovaných v pramenném materiálu a nesnaží se odpovědět na klíčovou otázku jak tento obraz vznikl nebo k čemu sloužil. Mým cílem je proto v tomto příspěvku spojit oba tyto přístupy a zaměřit se na to, jaké faktory mohly ovlivnit představu ideálního langobardského válečníka tak, jak si jej ve své kronice nazvané *Historie Langobardů* představoval Pavel Diakon, a čeho se konstrukcí tohoto obrazu snažil dosáhnout.

V první části svého příspěvku proto představím příběhy, ze kterých je možné tento obraz zachycený na sklonku osmého století sestavit, a rekonstruuji jej, v druhé se pak pokusím identifikovat rysy tehdejšího vojenství, které určovaly jeho podobu, a Pavlovy záměry, které jej přiměly s historií pracovat tímto způsobem. Vzhledem k délce a obsáhlosti Diakonova díla jsem se zaměřil pouze na velmi specifický scénář, a sice obranu friulského pohraničí před slovanskými nájezdy. *Historie Langobardů* obsahuje tři epizody ve kterých Pavel nejenom popisuje historické události, ale dává také vyniknout kladným a záporným vlastnostem trojice vévodů Wechtariho, Ferdulfa a Pemma. Svému publiku se snaží ukázat, že dobrý pohraniční vévoda a vojevůdce by měli oplývat určitými osobními kvalitami, být rozhodní a odvážní a hlavně šetřit životy svých mužů.

Historie Langobardů nicméně v tomto ohledu staví na velmi selektivně zvolených historických událostech. Slovanské nájezdy byly pravděpodobně mnohem častější než jednou za generaci, jak by se mohlo zdát z kroniky, přesto jich ale Pavel drtivou většinu zcela přechází. Touto strategií se pravděpodobně snažil historický materiál zpracovat do formy naučného příběhu, který mohl v jeho době sloužit jako náhrada za plnohodnotné vojenské příručky, které z literární produkce latinského západu vymizely na sklonku antiky.

1 KEEGAN, John. *The Face of Battle*. London: Book Club Associates, 1976.

2 LUTTWAK, Edward N. *The grand strategy of the Roman Empire from the first century A.D. to the third*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1976.

3 FIDLER, Jiří. Energetika a války Přemyslovců ve 12. století. *Historie a vojenství*. 1998, roč. 47, č. 3.

4 HUTEČKA, Jiří a Vítězslav PRCHAL. Česká historiografie vojenství: trendy a přehled bádání 2002–2022. *Český časopis historický*. 2024, roč. 122, č. 3, s. 555. DOI: <https://doi.org/10.56514/cch.122.03.04>

5 SANDBERG, Brian. Early Modern Military Revolution: The German Perspective. In: BLACK, Jeremy, ed. *Global Military Transformations: Change and Continuity, 1450–1800* [online]. Roma: Società Italiana di Storia Militare, 2023, s. 220–221 [cit. 28.02.2025]. Dostupné z: <https://www.nam-sism.org/4.2%20Fucina%20di%20Marte.html>

Bitvy tří vévodů

Nejstarší zkoumanou událostí je potyčka, kterou se Slované vybojoval vévoda Wechtari někdy na počátku osmého století.⁶ Stejně jako ostatní bitvy ji není možné přesněji datovat, útočníci tehdy podle Pavla ale využili vévodovy nepřítomnosti ve městě Friuli, které opustil kvůli návštěvě Pavie. Podle kroniky doufali, že vévodova nepřítomnost bude dostatečně velké oslabení langobardských sil, které jim umožní zmocnit se města.

Jejich plán však překazil Wechtariho nečekaný návrat. Když vévoda zjistil, že nedaleko od města táborí nepřátelské vojsko, vydal se proti němu jen s malým doprovodem, který podle kroniky čítal jen 25 mužů.

Pavel pokračuje ve vyprávění tak, že když Wechtari se svou skupinkou dorazil k mostu přes řeku Natisione, všimli si jich Slované, kteří jej hlídali. Když viděli, jak málo mužů proti nim stojí, začali se jim posmívat, že na ně jde jen místní patriarcha se svými kleriky. Vévoda si však sundal svou přilbu a Slované, kteří jej poznali podle jeho holé hlavy, uprchli ze svého postavení.

Zpráva o tom, že se do boje vydal friulský vévoda, se po slovanském vojsku rychle rozšířila a když se Langobardi rozjeli proti hlavní skupině Slovanů, jejich nepřátelé se rozprchli a utrpěli tak těžké ztráty, že z jejich vojska podle Pavla doslova vyvázl jen málokdo.

O několik let později, za vlády vévody Ferdulfa, jehož Pavel charakterizoval jako záludného a a povýšeného muže, vpadli Slované do Friulsku znovu.⁷ Nelichotivou charakteristiku nového vévody ve vyprávění kroniky podtrhuje také zmínka o tom, že Ferdulf toužil po vítězství nad Slováky natolik, že několika Slovanům zaplatil, aby do jeho země nalákali velké vojsko svých krajanů. Zanedlouho poté uspořádala nájezd menší skupina slovanských válečníků a správce napadeného území – muž jménem Argait – se je pokusil zastavit. I když se proti nim vypravil, nepodařilo se mu je dostihnout, a tak se Slované vrátili bezpečně domů i se svou kořistí.

Cestou z nepodařené výpravy potkal Argait Ferdulfa, který o vetřelcích věděl, a zřejmě se za nimi také vypravil. Vévoda se jej zeptal, co se se Slováky stalo, a když zjistil, že unikli, rozkřikl se v Pavlově příběhu na Argaita, že skutečně dostal svého jména (*arga* znamená podle kroniky zbabělý). Argait – místo toho, aby se pokoušel hájit – jen údajně pronesl přání, aby jim Bůh dal možnost před smrtí ukázat, kdo je větší zbabělec, a tak jejich spor skončil poměrně klidně.

O několik dní později vpadlo do Friulsku další, tentokrát mnohem silnější slovanské vojsko, jehož příchod si Ferdulf údajně dojednal. Vévoda svolal své muže a vydal se proti němu, zatímco Slované si postavili tábor na vrcholku nepřístupné hory, kde v bezpečí čekali na příchod Langobardů. Když Ferdulf se svými muži dorazil až k hoře, začal se chystat k boji. Tehdy se ale mezi Langobardy objevil Argait a připomněl Ferdulfovi jeho urážku.

Krátce nato podle Pavla zvolal, aby Boží trest stihl toho, kdo se se Slováky střetne jako druhý, a sám vyrazil na koni do svahu. Ferdulf jej následoval a za ním jeli i jeho muži, protože nechtěli zůstat pozadu, když se jejich vůdce sám vydal na zteč. Útok podle Historie Langobardů skončil katastrofálně – z boje nevyvázl na langobardské straně nikdo živý včetně vévody a Argaita.

Krátce poté, co se Slovanům podařilo porazit a zabít Ferdulfa, se správy friulského pohraničí ujal muž jménem Pemmo.⁸ Stejně jako jeho předchůdci měl i on na starost ochranu hranic před nájezdy nepřátel, a tak když se dozvěděl, že se na místě zvaném Lauriana objevila velká skupina Slovanů, povolal své muže a syny a vydal se jim vstříc. Vévodovi se podařilo Slováky přimět k otevřené bitvě a třikrát na ně zaútočil.

6 Pavel Diakon, Historie Langobardů; 5.XXIII.

7 Pavel Diakon, Historie Langobardů; 6.XXIV.

8 Pavel Diakon, Historie Langobardů; 6.XLV.

Všechny tři útoky byly podle Pavla úspěšné. Langobardi způsobili Slovanům v boji tak velké ztráty, že přijali Pemmovu nabídku vyjednávat. Díky svému vítězství s nimi vévoda – na rozdíl od horkokrevného a ctižádostivého Ferdulfa – dojednal mír a zabránil jim plnit langobardské území. Jeho úspěch je v kronice o to větší, že údajně přišel jen o jediného muže.

Byl jím starý válečník jménem Sikoald, který ve Ferdulfově bitvě přišel o své dva syny a nyní se je rozhodl pomstít. I když byl starý, účastnil se všech tří ztečí, i když ho ostatní odrazovali od toho, aby se Slovanů bojoval. Sikoald byl ale odhodlán pomstít smrt svých synů a Pavel (nebo místní tradice) mu do úst vložil slova, že pokud zemře, nebude to velká škoda, protože je již starý a jeho smrt tak nepřinese příliš zmaru.

Kromě této trojice se Slované v roli nájezdníků nejspíš objevují v Historii Langobardů ještě v souvislosti s vévodou Ratichisem, který údajně jednoho z nich zabil holí, když na něj nečekaně zaútočili.⁹ Kronika však neříká zcela jasně, jestli k tomuto boji došlo na friulském území nebo v průběhu Ratichisovy výpravy do Korutan. Opakovaný vpád, ke kterému došlo za vlády vévody Ferdulfa, a náznaky v popisu Wechtariho vítězství nicméně ukazují, že slovanské nájezdy byly mnohem častější než jak by se mohlo zdát z událostí zaznamenaných v kronice. Selektivní práce s historickými událostmi je v tomto případě tedy více než zřejmá a umožňuje hlouběji proniknout do dobové mentality a každodennosti. To bude obsahem další části mého příspěvku.

9 Pavel Diakon, Historie Langobardů; 6.LII.

Obraz ideálního válečníka a jeho kořeny

Ze tří Pavlových bitev tedy vysvítá, jakými vlastnostmi by správce pohraničního území a válečník měl být obdařen. Na bojišti se jedná zejména o schopnost zachovat chladnou hlavu (což vyplývá z Ferdulfovy bitvy), šetřit životy svých mužů (za což jsou oceňováni Pemmo a Wechtari) a zároveň být rozhodným a odvážným velitelem (což je hlavně výsadou Wechtariho). Důležitým aspektem tohoto obrazu je také to, že válečník musí zvítězit,¹⁰ podrobnější výzkum této problematiky však již leží mimo záměr tohoto příspěvku, i když i jemu se budu krátce věnovat.

Krom toho musí ještě oplývat některými ctnostmi, které se projevují v dobách míru – Pemmo se stará o potomky langobardských válečníků, kteří zahynuli v předchozím boji se Slovany,¹¹ Wechtari je mírný a laskavý, zatímco Ferfulf se vzpírá všem morálním imperativům svou povýšeností, záludností a zrádností. K vítězství v Pavlově narativu o slovanských válkách je tedy potřeba dosáhnout kombinace bojovníckých dovedností a lidských ctností. Otázkou nicméně zůstává, proč Pavel oceňoval právě tuto souhru.

Prizmatem dobového vojenství je nejjednodušší vysvětlit schopnost vyvážnout z boje jen s minimálními ztrátami. Za ztráty Pavel však zcela zjevně a v souladu s dobovou tradicí¹² považuje jen příslušníky elity, což otevřeně přiznává, když v souvislosti se Sikoaldovou smrtí hovoří o ztrátě jen jediného muže. Celkové krvavé ztráty však na základě srovnání s antickou zřejmě dosahovaly hodnot 5–14 %;¹³ i přes svou výši se však většinou nachází zcela mimo oblast zájmu raně středověkých pramenů. Další úmrtí však přinášely zejména nemoci, které se poměrně významně podepisovaly na stavu armád ještě v 19. století.¹⁴ Situace byla zřejmě podobná i v raném středověku, kdy šíření nemocí pomáhal přesun válečníků z oblastí, kde se vyskytovaly patogeny, vůči nimž byli imunní, do oblastí, kde tomu tak nebylo,¹⁵ nebo například špatná strava.¹⁶ Oproti ztrátám v bitvě však raně středověký vojevůdce měl jen velmi omezené možnosti, jak nekrvavé ztráty snížit na minimum a snad i proto se většinou nachází mimo oblast zájmu raně středověkých autorů.

Ztráty způsobené nemocemi a protivníkem mezi obyčejnými vojáky však Pavel a další kronikáři zcela opomíjí a soustředí se převážně jen na příslušníky elity. Jejich zájem je nicméně pochopitelný – většinou patřili právě k této skupině a ztráty v řadách společenských špiček s sebou přinášely velmi nepříznivé následky pro zbytek společnosti. V systému, který je postaven na osobních vazbách představovala smrt věrného správce, hodnostáře či velmože problém, protože jeho nástupce nemusel mít tak silné pouto a závazky vůči panovníkovi. Stejně tak vzhledem k neexistenci formální přípravy na důležité posty velmi záleželo na osobním talentu a dovednostech každého jednotlivce, přičemž kvůli absenci formálního vzdělávání se tyto dovednosti nemusely přenést na další generaci. Ztráty mezi příslušníky elit tak nabourávaly stabilitu a vývoj raně středověkých říší a je pochopitelné, že kronikáři oceňovali ty, kteří se jim dokázali vyhnout.

Podobně je možné zhodnotit důležitost rozhodnosti. Dlouhé války s sebou přinášely úpadek a zastavovaly rozvoj všech oblastí, kterých se dotkly. Ze systému odčerpávaly energii a zpomalovaly

10 MCCORMICK, Michael. *Eternal Victory: Triumphal Rulership in Late Antiquity, Byzantium and the Early Medieval West*. Massachusetts: Harvard University, 1990, s. 295.

11 Historie Langobardů; 6.XXVI.

12 Viz např. Život Karla Velikého; XIII.

13 SABIN, Philip. The Mechanics of Battle in the Second Punic War. *Bulletin of the Institute of Classical Studies. Supplement*. 1996, č. 67, s. 66.; SABIN, Philip. The Face of Roman Battle. *The Journal of Roman Studies*. 2000, roč. 90, s. 5–6. DOI: 10.2307/300198

14 LANDERS, John. The Destructiveness of Pre-Industrial Warfare: Political and Technological Determinants. *Journal of Peace Research*. 2005, roč. 42, č. 4, s. 457–458.

15 HALSALL, Guy. *Warfare and Society in the Barbarian West 450-900*. London: Routledge, 2003, s. 153.; MCCORMICK, Michael. *Origins of the European Economy. Communications and Commerce AD 300–900*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 169.

16 Válka s Vandaly; I.13.

její akumulaci tam, kde to bylo pro zasažené společnosti výhodné.¹⁷ Zastavit nájezdníky, nebo alespoň získat zpět jejich kořist, znamenalo udržet si šanci na úspěšný rozvoj. Vyčkávání a nerozhodnost mohly nepřátelům poskytnout čas k útěku.

Přílišná horlivost spojená s nerozumností k boji však mohla vést ke zkáze, což Pavel ukazuje na kontrastu Ferdulfa a Wechtariho. Oba vévodové z vojenského hlediska učinili to samé: zaútočili na protivníka, který se díky svému množství a taktickým volbám nacházel v mnohem výhodnější pozici. Pro Ferdulfa to však dopadlo katastrofálně, zatímco Wechtari si vydobyl vítězství. Historie Langobardů nabízí pro tento paradox vysvětlení v podobě charakterových vlastností obou postav, kromě toho se však nabízí ještě jedna interpretace.

Zatímco Ferdulf útočí na protivníka, který koncentroval své síly na velmi výhodné lokalitě, Wechtari čelí rozptýleným nepřátelům. Pavel do svého příběhu tedy zřejmě zakomponoval dvě lekce, ať už záměrně a vědomě, či ne: na jedné straně je potřeba dostát určitým morálním kvalitám, na straně druhé je ale stále potřeba činit moudrá taktická rozhodnutí.

Ferdulf tak z příběhu vychází jako poražený nejen proto, že by selhal ve zkoušce osobnosti, ale také proto, že není moudrým velitelem. Zde však vyvstává druhý paradox Pavlovy trilogie – jako správný vojevůdce měl proti nepříteli vyrazit, protože byl zodpovědný za blaho a rozvoj jemu svěřeného území. Zastavení nájezdníků (nebo alespoň navrácení jejich kořisti původním majitelům) byl jediný způsob jak obstát v této roli a ačkoli se Ferdulf alespoň v tomto zachoval jako příkladný vévoda, v bitvě ztratil všechny své muže a život. V Historii Langobardů je proto vojenství poměrně komplexní záležitost: válečníkům nestačí vyniknout jen v jednom oboru; svůj talent musí ukázat v několika disciplínách zároveň.

Překvapivé je také to, že Pavel oceňuje útočného ducha, i když imperativem jeho doby bylo spíše protivníka vyčerpávat než jej zničit v otevřeném střetnutí.¹⁸ V tomto se obraz ideálního ochránce hranic a několik případových studií poněkud rozchází s převažující dobovou praxí. Tento rozpor by však mohla snadno vyřešit velikost zúčastněných vojsk: zatímco v langobardském pohraničí proti sobě mohly stát maximálně nižší tisícovky mužů a bitvy proto nebyly až tak rozhodující, na úrovni střetů celých království a říší byla polní střetnutí o poznání riskantnější.

Co se týče charakterových vlastností, Pemmo je oceňován zejména za výchovu sirotků po Ferdulfově bitvě, zatímco jeho předchůdce je potrestán za svou zradu na Langobardech. Kromě toho se na jeho osudu podepíše i jeho pýcha, která v příběhu může mít podobně jako některé jeho další aspekty, i didaktickou funkci. Právě tato vlastnost, která je protikladem pokory, může být jednou z příčin, proč velitel odmítne poslouchat rady moudrých mužů, což byla jinak také velmi oceňovaná vlastnost.¹⁹ V příběhu je to ostatně Argaitova výzva, která Ferdulfa přiměje k útoku za velmi nepříznivých podmínek. Obecné morální zásady se tedy v této epizodě velmi úzce snoubí s každodenní realitou středověkého vojenství.

Zajímavým prvkem Pavlova narativu je i absence jakékoli explicitní křesťanské tematiky. Na rozdíl od některých dalších střetnutí neobsahují tyto pasáže Historie Langobardů odkazy na křesťanské rituály,²⁰ které jsou s válkou a vítězstvím spojeny a odkaz na langobardskou víru představují jen zmínky o vlastnostech jednotlivých vévodů. Alespoň z této trojice příběhů se zdá, že dobrý válečník

17 Obecně k tomuto tématu viz FIDLER, Jiří. *Energetika*.; SMETÁNKA, Zdeněk. K problému energetiky v období středověku: (Pracovní these). *Archaeologia historica*. 1989, roč. 14, č. 1.

18 GILLINGHAM, John. William the Bastard at War. In: STRICKLAND, Matthew, ed. *Anglo-Norman Warfare*. Woodbridge, Rochester: Boydell Press, 1994.; MORILLO, Stephen. Battle Seeking: The Contexts and Limits of Vegetian Strategy. In: BACHRACH, Bernard S., Clifford J. ROGERS a Kelly DEVRIES, eds. *Journal of Medieval Military History: Volume I*. Woodbridge, Rochester: Boydell & Brewer, 2002.; ROGERS, Clifford J. The Vegetian „Science of Warfare” in the Middle Ages. In: DEVRIES, Kelly a Clifford J. ROGERS, eds. *Journal of Medieval Military History: Volume III*. Woodbridge, Rochester: Boydell & Brewer, 2005.

19 Dhuoda, Příručka pro syna; III.5–7.

20 MCCORMICK, Michael. *Eternal Victory*, s. 293.

nemusel být v langobardské a potažmo karolinské společnosti také oddaným obráncem víry a horlivým křesťanem. Je nápadné, že kronika vůbec neakcentuje pohanskou víru Slovanů a soustředí se na zcela jiná témata. Svou roli v tomto mohlo sehrát, že tři pohraniční bitvy nejsou v celkovém příběhu Langobardů příliš významné a že se křesťanská symbolika objevuje v jiných příbězích. Pro analýzu tohoto problému však tento příspěvek neposkytuje dostatečný prostor.

Pavlova didaktizace války

Analýza Pavlova obrazu ideálního válečníka a pohraničního vévody by ale nebyla kompletní bez alespoň krátkého zamyšlení, k jakému účelu tento obraz sloužil. V dnešní době jej historici využívají zejména jako důkaz některých tezí o raně středověkém vojenství – například Guy Halsall hovoří o tom, že se Ferdulf a jeho muži poddali nesmyslnému obrazu válečníka a sociálnímu tlaku, čímž zapříčinili katastrofu,²¹ David Graff pak považuje Ferdulfovou bitvu a naprosto nesmyslný útok za doklad neexistence jasných postupů, které by zapovídaly zbrklé a nepromyšlené akce. Graff na tomto základě staví langobardské a obecně ‚barbarské‘ vojenství do protikladu válečnictví Východořímské říše a Číny dynastie Tang a právě existenci jasně určených postupů považuje za klíčový rozdíl, který jasně rozdělával oba přístupy k válčení.²²

Graffův závěr však trpí dvěma zásadními problémy. Zaprvé, je to to, že i východořímské a čínské dějiny jsou plné přešlapů a nepovedených tažení. U Východořímanů to může být přepadení Tatimerova konvoje směřujícího do Konstantinopole roku 593²³ nebo série omylů Petra, bratra císaře Maurikia, který na dolnodunajském bojišti přivedl následujícího roku východořímskou armádu k nepříjemné strategické porážce.²⁴ I přes mnohem propracovanější systém vzdělávání a velké množství příruček, které měli k dispozici, nedokázali východořímscí velitelé předcházet naprosto základním chybám, v čemž se velmi podobali svým langobardským protějškům. Graffova interpretace tak není doložitelná v jiných než normativních pramenech.

Zadruhé, postupy, které měly zabránit zbrklým a nezodpovědným akcím navíc zjevně existovaly i u společností, které své vojenské teorii nedaly formalizovaný rámec. Graff v celé své analýze totiž prakticky přechází narativní prameny, a zcela se soustředí na vojenské manuály, které však v raně středověké Evropě nevznikaly. Je proto pochopitelné, že si nevšímá dalších způsobů jakým mohla probíhat vojenská edukace, a to i když Pavel jasně prohlašuje, že příběh langobardské porážky zapsal právě proto, aby se podobné fiasko už nikdy neopakovalo, čímž na sebe vzal roli vychovatele budoucích válečníků.

Forma kroniky se může na první pohled zdát pro tento záměr zcela nevhodná; v konečném důsledku je ale pro lidi přirozené učit se pomocí příběhů. Jsou mnohem konkrétnější než abstraktní poučky a pro své příjemce jsou navíc prodchnuté emocemi, které umocňují jejich efekt. Představují také možnost jak snadno pochopit události, které jsou pro jejich příjemce vzdálené nebo nedostupné.²⁵ Na stranu druhou, jejich slabina spočívá v tom, že často nedokážou předat informace v soudržné a jasné formě. Je to nicméně právě jejich přirozenost, co z nich dělá poměrně účinný prostředek učení.

Výhodu narativního přístupu si ostatně uvědomovali i Římané a část jejich vojenské literatury byla koncipována jako životopisy významných vojevůdců. Oblíbenou byla například Frontiova sbírka,²⁶ rozhodně se však nejednalo o jedinou biografickou práci, která mohla generály a politiky seznámit s dobrou praxí. Římské vojenství se tedy kromě příruček spoléhalo i na rozbor případových studií.

Římskou tradici pak v tomto ohledu zřejmě kopírovali i raně středověcí vojevůdci včetně Karla Velikého. Přímé důkazy pro toto tvrzení sice chybí, při plánování tažení proti Sasům na podzim 771 se ale mohl inspirovat vojenskými akcemi popsány v Tacitových Letopisech. Jejich rukopis se nacházel v knihovně kláštera ve Fuldě, odkud se mohl jeho opis dostat prostřednictvím opata Sturma – jinak spolehlivého pomocníka franckého krále v boji proti Sasům – až k samotnému Karlovi a jeho

21 HALSALL, Guy. *Warfare*, s. 159–160.

22 GRAFF, David A. *The Eurasian Way of War*. London, New York: Routledge, 2016, s. 105.

23 Theofylaktos, *Historiae*; VI.8.

24 Theofylaktos, *Historiae*; VII.2–5.

25 PERLA, Peter a E. D. MCGRADY. Why Wargaming Works. *Naval War College Review*. 2011, roč. 64, č. 3, s. 2–4.

26 Frontius, *Válečné lsti*.

vojenským rádcům.²⁷ Určité poučení bylo možné najít i ve Starém zákoně, který k analýze nabízí více než dost vojenských konfliktů.²⁸

Raně středověká vojenská literatura byla ale mnohem chudší než ta římská: produkce se většinou soustředila na přepisování Vegetia a nová vojenská nebo politická pojednání na západě nevznikala prakticky až do dvanáctého století.²⁹ Jejich úlohu nicméně mohly suplovat narativní prameny, které seznamovaly své publikum s důležitými válečnými akcemi. Přesvědčení, že rozhodnutí o vítězství je výhradně v rukou Božích,³⁰ ze které z části pramenila typická analistická stručnost, znemožnilo z většiny zápisů získat podrobnější informace, na kterých by bylo možné stavět hlubší pochopení vojenského umění, obsáhlejší prameny, mezi které patří i Historie Langobardů, nicméně nabízely i tuto možnost.

Historie Langobardů byla navíc nejspíš skutečně koncipována jako učební pomůcka – krom toho, že měla ještě představit novou vizi langobardských dějin a identity. Rozšíření nejstarších rukopisů však naznačuje, že vznikla v severní Itálii a že Pavlovým záměrem bylo sepsat historické dílo, které by mohlo mladému králi Pipinovi ukázat jak spravovat Langobardské království a jak být dobrým křesťanským panovníkem.³¹ Diakon do své kroniky nicméně mohl zakomponovat mnohem více lekcí než jen ty z praktické politiky a trojice bitev se Slovy mu mohla dobře posloužit jako příležitost k určitému nahrazení chybějících vojenských manuálů.

Zmínku si zaslouží i jazyková bariéra mezi franckými velmoži a latinsky píšícím klerikem. Zvláště na územích, které byly součástí římské říše. Jejich románské obyvatelstvo ještě v osmém a devátém století hovořilo jazykem velmi podobným latině, a tak nemuselo čtení (nebo poslech) latinsky psaných kronik představovat výrazné potíže pro mnoho příslušníku společenské elity, kteří se díky účasti na politickém životě pohybovali v dvojazyčném prostředí.³² Využití Historie Langobardů jako učební pomůcky, která měla oslovit širší publikum z řad severoitalské nobility tak prakticky nic nebránilo: její obsah splňoval požadavky na to, aby se stal didaktickým příkladem, zatímco jazyk byl pravděpodobně srozumitelný většině zamýšleného publika.

Pro naplnění edukačního potenciálu však bylo potřeba ještě zkonstruovat obrazy, které mohly sloužit jako vzory pro příjemce Pavlových představ. V případě pohraničního vévody a válečníka k tomu Pavel využil trojici bitev, které spojil do dvou dvojic: Pemmovu a Ferdulfovu bitvu spojuje motiv pomsty, Wechtariho a Ferdulfovo střetnutí se Slovy pak motiv toho, jak dovést muže k vítězství.

Ferdulfovy chyby tak stojí v samém centru návodného narativu na to, jak být dobrým vévodou. Paradoxně ale konkrétní seznam požadavků představuje až Wechtariho potyčka, která z čistě vojenského hlediska není až tak odlišná od Ferdulfovy bitvy: muž, který se má úspěšně zhostit role strážce pohraničí, musí oplývat dobrými charakterovými vlastnostmi, být schopný plánovat, rychle se rozhodovat a být odvážný. Dvojice příběhů tedy přináší nejen návod, jak dosáhnout vítězství, ale také varování, pokud válečník těmito doporučením nedostojí.

Pavlův narativ by však nebyl kompletní bez Pemmovy bitvy. Ani tento příběh nepostrádá lekci, kterou jeho prostřednictvím chtěl kronikář předat svému publiku. Pemmo je v příběhu odměněn za své ctnosti, vytrvalost a schopnost šetřit životy svých mužů. Krom vytrvalosti ale toto poselství předává již Wechtariho epizoda a zmínka o Pemmově vítězství má tedy v příběhu poněkud odlišnou roli. Bez ní by Ferdulfova porážka zůstala nepomstěna, což Historie Langobardů podtrhuje vyprávěním o Sikoaldovi, který v předešlém střetnutí přišel o své oba syny.

27 BACHRACH, Bernard S. *Charlemagne's Early Campaigns (768-777): A Diplomatic and Military Analysis*. Leiden, Boston: Brill, 2013, s. 186.

28 Ibid., s. 196.

29 CONTAMINE, Philippe. *Válka ve středověku*. Praha: Argo, 2004, s. 251.

30 HALSALL, Guy. *Warfare*, s. 4–5.

31 MCKITTERICK, Rosamond. *History and Memory in the Carolingian World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 82–83. DOI: 10.1017/CBO9780511617003

32 Ibid., s. 31–32.

Pavel se tedy svou trojicí příběhů nesnažil jen poučit své čtenáře o vojenských záležitostech, ale také budoval obraz Langobardů jako společenství, které může utrpět porážku na bitevní poli a které je však úspěšné v dlouhodobém horizontu. Jakkoli mohla být Ferdulfova porážka bolestná, jeho nástupci se ji podařilo pomstít a zvítězit nad Slovany, čímž řád věcí (nastolený již Wechtarim a dalšími vévody) vrátil do starých kolejí. Langobardi byli tedy opět vítězní, což bylo klíčové pro udržení kolektivní identity – v konečném důsledku již jejich pověst o původu kmene, kterou Pavel zaznamenal na začátku své kroniky, je založená na vítězství nad Vandaly, díky kterému získali své jméno.³³

Při hodnocení a odhadování Pavlovy motivace k sepsání Historie Langobardů je však nutné vzít v potaz i mnohem praktičtější důvody, mezi které nejspíš patřila i snaha o výchování nové generace langobardských vojevůdců.

33 MCCORMICK, Michael. *Eternal Victory*, s. 296.

Závěr

Obraz válečníka a vévody pohraničního území, který Pavel Diakon vytvořil ve své kronice na základě tří bitev mezi Langobardy a Slovany, nese několik důležitých poznatků o raně středověkém válečnictví. Na zcela základní úrovni analýzy ukazuje, jak langobardská a francká společnost vnímaly úspěšného vojevůdce – jako odvážného muže s pozitivními charakterovými vlastnostmi, který díky nim vítězí v boji za zcela minimálních ztrát.

Kořeny tohoto obrazu se ukrývají ve struktuře langobardské (potažmo pak obecně raně středověké) společnosti, v níž smrt příslušníka elity mohla přinést vlnu nestability šířící se celým systémem, neschopnost zastavit nájezdníky s sebou nesla riziko hladu a strádání a špatné rozhodnutí na bojišti mohlo znamenat rozhodující porážku. Díky kombinaci zmiňovaných vlastností však ideální vévoda dokáže těmto scénářům zabránit a vede svůj lid k vítězství, čímž upevňuje jeho identitu a udržuje jeho bohatství.

Další úroveň analýzy pak odkrývá to, jak soudobá společnost s tímto obrazem pracovala. Samotný Pavel v Historii Langobardů píše, že příběh vévody Ferdulfa má sloužit jako varování, aby k podobné katastrofě již nikdy nedošlo. Dalším rozvíjením motivů vzájemných střetů mezi Slovany a Langobardy pak do svého narativu doplňuje i motiv odčinění porážky a příklady toho, jak se má správný velitel chovat. Svému čtenáři díky tomu nabízí poměrně ucelený pohled na vojenské akce své doby a ukazuje mu cestu k úspěchu.

Historii Langobardů je proto možné interpretovat i jako pokus zaplnit mezeru, která v latinské literární produkci raného středověku vznikla, když tradice sepisování vojenských manuálů upadla v zapomnění. Zatímco pozdně antičtí autoři věnovali svou pozornost i vojenským příručkám, raně středověcí písaři se soustředili převážně na přepisování již existujících děl. Edukativní role vlivem této absence připadla narativním historickým pracím, které se pro svou povahu hodily poměrně dobře i k tomuto účelu.

Mezi dalšími, v literatuře již poměrně dobře popsány záměry Pavla Diakona je tedy možné vysledovat ještě jeden: připravit své publikum na válku za jeho zemi a lid.

Resumé

Tento příspěvek se zabývá obrazem ideálního válečníka v Historii Langobardů Pavla Diakona, jeho kořeny a záměry, s nimiž byl vytvořen. Kvůli rozsahu kroniky je představa o tom, jaký by měl být ideální válečník, rekonstruována pouze na základě trojice velmi specifických bitev, ke kterým došlo na počátku osmého století ve Friulsku mezi slovanskými nájezdníky a langobardskými obránci. Z kroniky vyplývá, že by vojevůdce měl být odvážný a rozhodný, ale ne zbrklý. Zároveň by měl oplývat určitými morálními kvalitami a také šetřit životy svých mužů.

Tento obraz pravděpodobně vznikl na základě některých obecných rysů raně středověkého vojenství: omezení daná technologickou úrovní a omezeným prostorem růstu vyžadovala energetické akce proti nájezdníkům a příliš velké ztráty mezi příslušníky elity nabourávaly stabilitu společnosti. Zaznamenání obrazu v kronice Pavla Diakona pak mohlo být podníceno snahou zaplnit mezeru v tehdejší literární produkci, která prakticky zcela přecházela vojenská pojednání. Historie Langobardů mohla být koncipována jako didaktické dílo, které se své publikum pokouší poučit o vojenských záležitostech a skrze příklady dobré a špatné praxe vychovávat vojenské velitele.

Bibliografie

Prameny

- Dhuoda, Příručka pro syna: *Příručka pro syna*. 1. elektronické vydání (EPUB). vyd. Praha: Argo, 2021. ISBN 978-80-257-4163-4.
- Einhard, Život Karla Velikého: EINHARD. *-a neuniknout budoucímu věku [Vita Caroli Magni: život a doba Karla Velikého]*. Petr DANIŠ, přel.. Praha: Set out, 1999. ISBN 80-86277-02-X.
- Frontius, Válečné lsti: Válečné lsti. In: *Antické válečné umění*. Svoboda, 1977, s. 283–410.
- Pavel Diakon, Historie Langobardů: *Dějiny Langobardů*. Praha: Argo, 2020. ISBN 978-80-257-3399-8.
- Prokopios, Válka s Vandaly: Válka s Vandaly. In: *Válka s Peršany a Vandaly*. Praha: Odeon, 1985, s. 199–346.
- Theofylaktos, Historiae: *Na přelomu věků*. Praha: Odeon, 1986.

Sekundární literatura

- BACHRACH, Bernard S. *Charlemagne's Early Campaigns (768-777): A Diplomatic and Military Analysis*. Leiden, Boston: Brill, 2013. ISBN 978-90-04-24477-1.
- CONTAMINE, Philippe. *Válka ve středověku*. Praha: Argo, 2004. ISBN 978-80-7203-615-7.
- FIDLER, Jiří. Energetika a války Přemyslovců ve 12. století. *Historie a vojenství*. 1998, roč. 47, č. 3, s. 64–79. ISSN 0018-2583.
- GILLINGHAM, John. William the Bastard at War. In: STRICKLAND, Matthew, ed. *Anglo-Norman Warfare*. 2nd reprint. vyd. Woodbridge, Rochester: Boydell Press, 1994, s. 143–160. ISBN 0 85115 3275.
- GRAFF, David A. *The Eurasian Way of War*. London, New York: Routledge, 2016. ISBN 978-1-315-62712-0.
- HALSALL, Guy. *Warfare and Society in the Barbarian West 450-900*. London: Routledge, 2003. ISBN 978-0-203-93007-6.
- HUTEČKA, Jiří a Vítězslav PRCHAL. Česká historiografie vojenství: trendy a přehled bádání 2002–2022. *Český časopis historický*. 2024, roč. 122, č. 3, s. 551–588. ISSN 2570-9208. DOI: <https://doi.org/10.56514/cch.122.03.04>
- KEEGAN, John. *The Face of Battle*. London: Book Club Associates, 1976.
- LANDERS, John. The Destructiveness of Pre-Industrial Warfare: Political and Technological Determinants. *Journal of Peace Research*. 2005, roč. 42, č. 4, s. 455–470. ISSN 0022-3433.
- LUTTWAK, Edward N. *The grand strategy of the Roman Empire from the first century A.D. to the third*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1976. ISBN 0-8018-1863-X.
- MCCORMICK, Michael. *Eternal Victory: Triumphal Rulership in Late Antiquity, Byzantium and the Early Medieval West*. Messachustts: Harvard University, 1990. ISBN 978-0-521-38659-3.
- MCCORMICK, Michael. *Origins of the European Economy. Communications and Commerce AD 300–900*. 2nd reprint. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. ISBN 978-0-521-66102-7.
- MCKITTERICK, Rosamond. *History and Memory in the Carolingian World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. ISBN 978-0-521-82717-1. DOI: 10.1017/CBO9780511617003

MORILLO, Stephen. Battle Seeking: The Contexts and Limits of Vegetian Strategy. In: BACHRACH, Bernard S., Clifford J. ROGERS a Kelly DEVRIES, eds. *Journal of Medieval Military History: Volume I*. Woodbridge, Rochester: Boydell & Brewer, 2002, s. 21–42. ISBN 978-0-85115-909-6.

PERLA, Peter a E. D. MCGRADY. Why Wargaming Works. *Naval War College Review*. 2011, roč. 64, č. 3, s. Article 8. ISSN 0028-1484.

ROGERS, Clifford J. The Vegetian „Science of Warfare" in the Middle Ages. In: DEVRIES, Kelly a Clifford J. ROGERS, eds. *Journal of Medieval Military History: Volume III*. Woodbridge, Rochester: Boydell & Brewer, 2005, s. 1–19. ISBN 978-1-84383-171-6.

SABIN, Philip. The Face of Roman Battle. *The Journal of Roman Studies*. 2000, roč. 90, s. 1–17. ISSN 0075-4358. DOI: 10.2307/300198

SABIN, Philip. The Mechanics of Battle in the Second Punic War. *Bulletin of the Institute of Classical Studies. Supplement*. 1996, č. 67, s. 59–79. ISSN 2398-3264.

SANDBERG, Brian. Early Modern Military Revolution: The German Perspective. In: BLACK, Jeremy, ed. *Global Military Transformations: Change and Continuity, 1450-1800* [online]. Roma: Società Italiana di Storia Militare, 2023, s. 205–224 [cit. 28.02.2025]. ISBN 978-88-946984-4-2. Dostupné z: <https://www.nam-sism.org/4.2%20Fucina%20di%20Marte.html>

SMETÁNKA, Zdeněk. K problému energetiky v období středověku: (Pracovní these). *Archaeologia historica*. 1989, roč. 14, č. 1, s. 43–51. ISSN 2336-4386.